

De 'innere Einheit' - een zwanenzang

Achtergrond - 30 september 2020 - Auteurs: Christina Morina, Andrea Bahr

Het debat over de '*innere Einheit*' heeft zijn langste tijd gehad, vinden de Duitse historici Christina Morina en Andrea Bahr. 'Binnenlandse eenheid', bedoeld is de eenheid tussen het oosten en het westen van Duitsland, is een doel dat toch niet te bereiken is. Het is veel zinvoller om het over 'maatschappelijke samenhang' te hebben, schrijven ze.

De *innere Einheit* is sinds 1989-1990 een vast bestanddeel van het publieke debat over de toestand van de bondsrepubliek. Het draaide in dat debat – als schijnbaar concreet, maar uiteindelijk toch heel vaag politiek ideaal – enerzijds om de verhouding tussen Oost- en West-Duitsers; anderzijds ging het ook steeds om de aanpassing van sociale en economische verhoudingen tussen Oost en West.

Na de eerste euforie, die volgde op de val van de Muur in 1989 en de snelle toetreding van de DDR tot de bondsrepubliek in 1990, werd de zogenoemde *Aufbau Ost*, de opbouw van Oost-Duitsland, lange tijd als "belangrijkste binnenlandse taak" beschouwd. Zo formuleerde toenmalig kanselier Helmut Kohl het in een toespraak op de vijfde verjaardag van de eenwording. Het was een moeilijke opgave om tot een gezamenlijke Duitse realiteit te komen. Daarvoor was het noodzakelijk een beeld voor ogen te hebben van een 'eenheid' die bereikbaar was en voltooid kon worden. Dat bleef zo tot ver na de jaren van de rood-groene regering van kanselier Schröder (1998-2005). De *innere Einheit* was zo in zekere zin geconstrueerd als een goed verhaal: het had een opwindend begin, een ingewikkeld middendeel en een gelukkig einde.

Hoe sterk dit debat de maatschappelijke verhoudingen heeft gevormd, is niet zo makkelijk te bepalen. Via veel educatieve, culturele en wetenschappelijke subsidieprogramma's werd de uitwisseling tussen Oost- en West-Duitsland blijvend gestimuleerd - van scholierenuitwisselingen en monumenten tot en met onderzoekssamenwerkingen waarin miljoenen zijn geïnvesteerd. Maar als je kijkt naar de veelzijdige en toenemend ook internationaal verbonden kunst- en cultuurbranche van de afgelopen decennia, kun je wel zeggen dat de ideeën van een *innere Einheit* juist daar tot stand kwamen waar ze het minst werden geclaimd: de grote, bekroonde films en boeken, die sinds de jaren negentig zijn verschenen, waren vaak echte Oost-West-projecten met sterke, maar nooit *alleen* maar Oost-Duitse thema's. Denk aan 'Das Leben der Anderen', 'Barbara', 'Kruso'

of 'Unterleuten'. Ze gaven de geschiedenis van de DDR een universele weerklank, die veel verder reikte dan (nationale) niches. Dat wordt te weinig waargenomen door veel Oost-Duitsers die nog steeds voor 'erkenning' strijden.

Op het profanere, maar niet minder existentiële gebied van het materiële, van de sociale en politieke cultuur, zijn veel doelen van de *innere Einheit* die voor gelijkwaardigheid moesten zorgen, inmiddels bereikt. Welstand en levenskwaliteit zijn in Oost-Duitsland intussen op veel plaatsen hoog, ondanks blijvende verschillen, zoals bij de particuliere vermogensverdeling. Desondanks is de doelstelling grotendeels mislukt - juist omdat die functioneel, of zelfs ideologisch was opgezet. Wie zichzelf een taak stelt die in haar wezen niet is te vervullen, moet niet verbaasd zijn als het dan niet lukt. Dit behoeft enige uitleg en een blik op de geschiedenis van de afgelopen vijf tot tien jaar.

Met de eeuwwisseling veranderden in Duitsland de maatschappelijke en daarmee de politieke verhoudingen (en andersom). Zo hervormde de rood-groene regering het staatsburgerschaprecht en erkende eindelijk de feitelijke situatie: dat de bondsrepubliek sinds decennia een immigratieland is. Maar deze verandering werd steeds meer beïnvloed door globale ontwikkelingen: niet alleen door crises - de financiële crisis, de migratiecrisis, de pandemie - maar ook door mogelijkheden - reizen, uitwisseling, werk, wereldburgerschap. Daar hoort ook een nieuwe, veel sterker gefragmenteerde, postburgerlijke publieke structuur bij, die het fundament van de westerse liberaal-burgerlijke democratie wel móet aantasten. In een wereld vol netwerken, tegenstrijdigheden en hypercomplexe uitdagingen voor de mensheid heeft de - zeer Duitse - discussie over de *innere Einheit* in zekere zin geen kader meer. Of eigenlijk is dat kader zo ver verschoven, dat het nauwelijks meer als Duits-Duits kader te herkennen is en daarom ook niet meer is uit te leggen. Het concept is een holle frase geworden.

Ondertussen hoor je dit inzicht ook in vele toespraken van de recente bondspresidenten terug, begonnen met Christian Wulf in 2010 (zie [hier](#), of zie de [toespraak van president Gauck](#) in 2015). Opnieuw was de feitelijke situatie niet meer te ontkennen: we leven in een onoverzichtelijke, gepolariseerde wereld, waarin je echte vragen moet stellen en met serieuze, dus bescheiden en incomplete, antwoorden moet komen. En daarom is het tijd het helemaal niet meer over de *innere Einheit* te hebben. Er is al lang een waardige, eerlijker opvolger: het debat over de 'maatschappelijke samenhang'. En we moeten leren van de ervaringen van het debat over de *innere Einheit* dat we vooral de juiste vragen moeten stellen en zoveel mogelijk perspectieven - niet alleen die van de gevestigden en de 'oorspronkelijke bevolking' - moeten integreren in de pogingen

die we nu moeten doen om onszelf als maatschappij te begrijpen en te vormen.

Deze specifieke historische expertise - vanuit verschillende perspectieven de juiste vragen leren stellen - helpt ook de eigen positie - die van een Berlijner, een Oost-Duitser, een Duitser, een Europese etc. - te *relativeren* en zo open te staan voor de belangen en behoeften van anderen. Dertig jaar na de eenwording kan een gezamenlijk Duits staatsorde, die is gebaseerd op een gebalanceerde mix van op jezelf en op de wereld gericht zijn, toch nog leiden tot een gelukkig einde van deze geschiedenis.

Vertaald uit het Duits

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel: <https://duitslandinstituut.nl/artikel/39986/de-innere-einheit-een-zwanenzang>